

פרשת תולדות: ציד לשעשוע

לפני מספר שנים פנה אדם לשר החקלאות בבקשה לתת לו רישיון ציד. בקשתו נדחתה והוא פנה לבג"ץ שסירב לדון בעתירה. השופט משה זילברג נימק את דחיית העתירה בטענה ש"קטילת בעלי חיים לצורך ספורט אינה מן הדברים שבית משפט זה רואה עצמו חייב, מטעמי צדק, להגן עליהם".¹ השופט יצחק זמיר מתח ביקורת חריפה על דברים אלו וטען שבית-המשפט חרג מסמכותו ובמקום לדון על-פי שיקולים משפטיים הוא פסק על-פי שיקולי צדק שאין להם על סימוכים: "בג"ץ, כמו כל בית משפט, הינו מוסד להפעלת הדינים ולא מוסד לעשיית צדק. אם תניח לכל שופט לפסוק על פי תפיסת הצדק שלו, שוב לא יהיה מקום לביטחון ולאחידות בתחום המשפטי".

האם אכן יש מוסר וצדק במניעת ציד חיות לשעשוע, או שמא מדובר על איסור הלכתי מובהק? הריגת בעלי-חיים ללא מטרה מסוימת אסורה בהחלט. ההיתר להרוג בעלי-חיים הוא למטרת האדם שיוכל לאכול, וגם בדרך זו אופן השחיטה ציוותה התורה על כיסוי הדם בעופות להזכיר לאדם על ההעדר הנפש של העוף.² הדיון שלפנינו מתמקד בציד לשעשוע כתחביב וספורט.

בפרשת השבוע מתואר עשיו "אִישׁ לְדַעַ צֵיד אִישׁ שְׂדָה"³ וביאר רש"י: "צודה בקשתו חיות ועופות".⁴ בכך דמה עשיו לנמרוד, עליו נאמר: "הוא הָיָה גִבּוֹר צֵיד לְפָנָי הִי"⁵ וביאר המלבי"ם⁶ שהכוונה כפשוטו, שהוא עסק בצידת חיות שהיו הרבה כאלו: "וכל מי שהיה גיבור בצידת החיות היו מיחסים לו אלוהות, ועל זה אמר לפני ה'".⁷ כאשר יעקב הלך לפגוש את עשיו, הוא הביא לו מנחה: "וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו".⁸ רבינו תם פירש,⁹ שיעקב הביא לעשיו גִּזְ "שהמלכים והשרים מוליכין אותו בידם לצוד בו עופות והוא דבר חשוב מאוד בעיניהם לפי שצדין בו בלי פרישת מכמורת ופח ומצודה. ויעקב ידע בעשיו אחיו כי היה איש שדה ויודע ציד ולכן נתנו במתנה".¹⁰ אמנם, מנמרוד ועשיו לא ניתן ללמוד על לגיטימציה הלכתית להתיר ציד חיות, וכן לא ניתן ללמוד מכך על ציד חיות לשעשוע, שכן יתכן והם צדו חיות כדי לאוכלם.

בתלמוד¹¹ מצאנו הסתייגות מפורשת מהליכה לצפות בציד חיות לשעשוע: "ובדרך חטאים לא עמד, זה שלא עמד בקניגין", וביאר רש"י¹² שמדובר על מקום בו מראים לצופים צידת בעלי-חיים "וכל מעשיהם לשם שחוק ושמחה". הסתייגות זו הובאה אצל הרב יצחק מוינא: "שכל מי שצד חיות בכלבים כעין שהעכו"ם עושין שלא יראה בשמחת לווייתן",¹³ ונפסקה להלכה בדברי הרמ"א.¹⁴ לעומת זאת, בתלמוד¹⁵ מובא שדוד המלך היה הולך לצוד חיות ועופות,¹⁶ ומכך הוכיח בשו"ת בית דוד¹⁷ שמותר לצוד חיות ועופות.

¹ בג"ץ 36/68 סולימאן בלאן נ' שר החקלאות ואח', פ"ד כב (1) 617.

² אור החיים (ויקרא יז, יד).

³ בראשית (כה, כז).

⁴ רש"י (בראשית כה, יז).

⁵ בראשית (י, ט).

⁶ מלבי"ם (בראשית י, ט).

⁷ ראה גם: ראב"ע (בראשית י, ח - הובאו דבריו ברמב"ן, שם, ט; ורד"ק (בראשית י, ט); בכור שור (שם).

⁸ בראשית (לב, יד).

⁹ פירוש רבינו אפרים (בראשית לב, יד).

¹⁰ שיטה מקובצת (חולין נג ע"א): "כתב הרא"ש ז"ל בתוספותיו, ששמע כי רבינו תם היה עושה לנץ שלו, כשהיה רוצה לאכול מצידתו,

ציפורניים מכסף כמו מנעלים".

¹¹ עבודה זרה (יח ע"ב).

¹² רש"י (עבודה זרה יח ע"ב ד"ה קיניגון).

¹³ אור זרוע (ח"ב הלכות שבת סימן פג אות יז).

¹⁴ רמ"א (או"ח סימן שטז סעיף ב). ראה גם: חיי אדם (ח"א כלל סג סעיף יז); שו"ת יחוה דעת (ח"ג סימן סו).

¹⁵ סנהדרין (צה ע"א).

¹⁶ הערוך (ערך באזיאר): "לצוד עוף הנץ"; מהרש"א (סנהדרין צה ע"א חידושי אגדות) בשם הערוך.

¹⁷ שו"ת בית דוד (סימן סו ד"ה וכן).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

שאלת הציד לשעשוע עלתה לראשונה בספרות השו"ת במאה ה-17. הפוסקים¹⁸ אסרו דרך זו וביססו את האיסור על נימוקים הלכתיים מובהקים, כגון האיסור לנבל חיה, היינו להרוג אותה שלא בדרך של שחיטה כשרה, איסור 'בל תשחית', איסור צער בעלי-חיים וחוקות הגויים. אך הנימוק המרכזי המופיע אצל כולם הוא שציד לשעשוע נאסר בשל האכזריות שבו, כדברי הרב שמעון מורפורגו שיש בכך "קניית מידת האכזריות להמית בריותיו של הקב"ה על לא דבר".¹⁹

הרב יחזקאל לנדא²⁰ נשאל אודות: "איש אחד אשר זיכהו השם בנחלה רחבה ויש לו כפרים ויערות אשר בהיערות תרמוש כל חייתו יער אם מותר לו לילך בעצמו לירות בקנה שריפה לצוד ציד, או אם אסור לישראל לעשות דבר זה". בתחילת דבריו הוא טוען שאין כל איסור הלכתי מובהק לצוד חיות ועופות לשעשוע. לדבריו, אין בכך איסור של צער בעלי-חיים, שכן אם הדבר נעשה לצרכי האדם אין בכך איסור²¹ וכן לא שייך צער אלא אם בעל-החיים נשאר חי ומצטער, אבל אם הוא מת אז אין לו יותר צער.²² כמו-כן, אין בכך איסור 'בל-תשחית' משום שבעלי-חיים אלו הנמצאים ביער ואינם שייכים לאף אחד, כל ייעודם הוא העור ממנו ניתן לאדם ליהנות וממילא אין בהריגתם השחתה והפסד. אולם, את תשובתו מסיים הרב לנדא בהערה מוסרית ובמהפך הלכתי.

ההערה המוסרית היא כך: "ואמנם מאד אני תמה על גוף הדבר ולא מצינו איש ציד רק בנמרוד ובעשיו ואין זה דרכי בני אברהם יצחק ויעקב... ואיך ימית איש ישראלי בידיים בעלי חיים בלי שום צורך רק לגמור חמדת זמנו להתעסק בצידה". לאחר מכן, מוצא הרב לנדא איסור בציד לשעשוע. לדבריו, האיסור הוא מדין 'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם': "ועד כאן דיברתי מצד יושר ההנהגה שראוי לאדם להרחיק מזה, ועכשיו אני אומר אפילו איסורא איכא שהרי כל העוסקים בזה צריכים להיכנס ביערות ולהכניס עצמם בסכנות גדולות במקום גדודי חיות", ויש בכך סיכון חיי האדם שהרי עשיו שהיה איש ציד מעיד על עצמו 'הנה אנכי הולך למות' משום שהוא מסתכן כל יום בצידת החיות. "ומעתה, איך יכניס עצמו איש יהודי למקום גדודי חיות רעות". אך הוא מוסיף, שציד לשעשוע מותר לאדם שעושה כן עבור פרנסתו, שהרי מותר לאדם להסתכן עבור צרכי פרנסתו, "אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו, ומתאוות ליבו הוא הולך אל מקום גדודי חיות ומכניס עצמו בסכנה הרי זה עובר על ונשמרתם מאוד".

בשנים האחרונות התפתח ענף הדייג הספורטיבי, והפוסקים דנו בשאלה האם יש איסור צער בעלי-חיים בדגים? הרמ"א²³ פסק שבניגוד לכל בעלי-החיים מהם אסור ליטול איבר בחיותם, בדגים מותר לחתוך איבר ולאוכלו בהיותם חיים. בטעם ההיתר כתב הרב יהודה לנדא²⁴ שאין צער בעלי-חיים בדגים, ולאור דבריו כתב הרב יצחק וייס²⁵ שמותר להסיר את הקשקשים של הדג עוד לפני שמת משום שאין צער בעלי-חיים בדגים, והוכיח זאת מכך שהדג לא משמיע קול כאב במקרה זה ולכן אין בכך אכזריות.

אולם, הרב מנשה קליין²⁶ טען שיש צער בעלי-חיים בדגים, שכן מצאנו שלאחר שהקב"ה הרג את הנקבה של הלוויתן הוא סירס את הזכר כדי שלא יהיה לו צער, וכן יש איסור לרתום שני מיני דגים יחדיו לסחיבת ספינה משום 'לא תחרוש בשור וחמור יחדיו' כשטעם האיסור הוא משום צער בעלי-חיים. לפיכך הסיק הרב קליין שיש להקדים ולתת אוכל לדגים שברשותו של אדם לפני שהוא אוכל.

¹⁸ ראה מקבץ תשובות בפחד יצחק (למפרנטי, ערך צידה).

¹⁹ שו"ת שמש צדקה (יו"ד סימן נז). ראה גם: הרב שאול הלוי מורטירא (גבעת שאול, פרשת וישב מד ע"א).

²⁰ שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניינא יו"ד סימן י).

²¹ שו"ת תרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן קה).

²² ים של שלמה (בבא קמא פרק י סימן לו).

²³ רמ"א (יו"ד סימן יג סעיף א).

²⁴ יד יהודה (יו"ד סימן יג סעיף א ד"ה גם).

²⁵ שו"ת שיח יצחק (יו"ד סימן שפז).

²⁶ שו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן רטז ; ח"ב סימן תל).